

Abstract

RhetoricaScandinavica, ISBN 1397-0534

No 75, 2017, pp 7--26

Publisher: Retorikförlaget AB

Authors Marie Gelang, Örebro University, and Waldemar Petermann, Lund University.

Title "Actio as Embodied Attitudes: A Burkean, Multimodal Approach to the Study of Nonverbal Communication" ["Actio som förkroppsligad attityd"].

Abstract This article presents a study of attitudes as displayed in a case of situated mediation in a Swedish reality TV show concerning conflicts between neighbours (Grannfejden produced by Strix Television; broadcast 2007-2011 on Swedish TV3). The aim of the study is to develop a theoretical and methodological framework for rhetorical analysis of nonverbal aspects of situated communication. A theory based on Kenneth Burke's notion of embodied attitudes and the rhetorical concept of actio is outlined. Actio is explored through multimodal analysis that maps how different modalities of embodied performance – gestures, facial expressions, head movements, postures, vocal pitch and so on – interact and work simultaneously. By uncovering differences in such qualities of actio, two attitudes are identified as having a clear impact on situated mediation: condescension and obstinacy. These two attitudes tend to trigger each other or be mimicked, so that condescension is met with obstinacy, and obstinacy, in turn, is met with either condescension or more obstinacy, a dynamic that serves to entrench conflict rather than resolve it. The article concludes that the theoretical concepts of attitude and actio qualities provide a useful model for analyzing situated communicative interaction, and that early observations of nonverbal displays of attitude can facilitate conflict resolution processes in practice.

Keywords multimodal analysis, mediation, performance, actio, attitude, Kenneth Burke.

Marie Gelang, är lektor vid Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap, Örebro universitet.

E-mail: marie.gelang@oru.se

Waldemar Petermann, är doktorand vid Institutionen för kommunikation och medier, Lunds universitet.

E-mail: waldemar.petermann@kom.lu.se

Marie Gelang & Waldemar Petermann:

Actio som förkroppsligad attityd

En burkesk och multimodal metod för analys av ickeverbal kommunikation

Denna artikel presenterar en studie av attityder som visas i en medlings-situation i en svensk reality-teveserie om grannkonflikter. Syftet är att utveckla en teoretisk och metodologisk ram för retorisk analys av icke-verbala yttranden. I artikeln skisseras en teori baserad på retorikens actio och Kenneth Burkes syn på förkroppsligad attityd. Actio utforskas genom en multimodal analys, det vill säga genom hur olika mänskliga modaliteter – såsom gester, ansiktsuttryck, huvudrörelser, kroppshållning, röstnyanser etc. – samverkar och skapar mening åt den ickeverbala kommunikationen. Med hjälp av skillnader i actiokvaliteter identifierades två attityder vilka tydligt påverkade medlingen: nedlåtenhet och trots. Tillsammans bildar de en struktur som befäster konflikten. I artikeln dras slutsatsen att de teoretiska begreppen attityd och actiokvaliteter tillsammans utgör en meningsfull modell för att analysera kroppsspråket i kommunikativa situationer och att tidiga iakttagelser av ickeverbala yttranden kan bidra till lyckad medling.

Realityprogrammet *Grannfejden* handlar om grannkonflikter där målet är att lösa konflikter medan kameran rullar. Så blir det dock inte i det här avsnittet – det blir värre. Varför? Deltagarna har attitydproblem. “Ni springer stupali till polisen så fort det är någonting”, säger Bibbi med händerna på benen och armbågarna pekandes utåt. Hon tittar på motparten medan hon lutar sig framåt, ler

och tuggar tuggummi. Hon förstärker sina ord genom att nicka i takt med dem. Som svar på Bibbis framträdande agerar Anders och Eivor, hennes motparter, med stor energi; de skakar på sina huvuden, pekar, pratar i mun på varandra, ler överlägset – en kavalkad av ilska, ickeverbala uttryck. I den korta sekvensen uttrycks attityder som utlöser responser som i sin tur förvärrar konflikten. Syftet med den här artikeln är att förstå hur och varför attityder uppförs.

Det finns många sätt att analysera, tolka och förklara mänsklig interaktion. Retorik, som ser till helheten i en kommunikativ situation – inklusive talare, publik och situation – och har en tradition i att undersöka actio, erbjuder här en mängd användbara verktyg. I den här artikeln sätts actio, den ickeverbala kommunikationen, i fokus. Denna är viktig att förstå för att kunna kommunicera väl. Trots detta finns relativt lite forskning på området, i alla fall sett ur ett retoriskt perspektiv. Syftet blir därmed även att utveckla ett teoretiskt och metodologiskt ramverk för retorisk analys av ickeverbala modus.

I artikelns första avsnitt skisseras en teori baserad på retorikens actio och Kenneth Burkes syn på förkroppsligad attityd. Tillämpad på den ickeverbala interaktionen mellan parterna i en medlingsituation förklarar den hur och varför denna form av förkroppsligad social relation kan förstås som en faktor i en konflikt. I det andra avsnittet presenteras empirin, två program av teveserien *Grannfejden*, samt metodologin. I tredje avsnittet presenteras två attityder – nedlåtenhet och trots – som tenderar att påverka medlingen av de studerade konflikterna negativt. I fjärde avsnittet beskrivs observerade mönster med de två attityderna och analysresultatens teoretiska implikationer diskuteras. Artikeln avslutas sedan med en sammanfattning av resultaten.

Baserat på resultaten argumenterar vi för att två särskilda attityder är tydligt närvarande i materialet och att dessa bidrar till att befästa positionerna i konflikten. Vi argumenterar vidare för att det teoretiska ramverket baserat på attityd och studiet av actio bidrar med en användbar modell för att beskriva och förstå mellanmänsklig kommunikation.

Förkroppsligad attityd

I detta avsnitt formas en retorisk teori om förkroppsligad attityd genom att först utforska Kenneth Burkes attitydkoncept och sedan diskutera actio och actiokvaliteter.

Attityder

Mänsklig interaktion är ett komplext fenomen, speciellt i konfliktfyllda situationer. För att förstå sådan behövs därför ett teoretiskt ramverk som ser till mer än enbart rationella argument. Kenneth Burks arbete är i sammanhanget väl användbart.

I centrum för Burkes verk finns teorin om symbolisk handling. Enligt Burke är människor symbolanvändande varelser som inte bara kommunicerar genom symboler utan också påverkas av de symboler de använder. Valet av symboler påverkar

inte bara de som en individ interagerar med, utan också den som använder symbolerna.¹ Enligt Burkes synsätt har “symbol” en omfattande betydelse och han ser vidare en dikotomi mellan handling och rörelse.

Handlingar är symboliska medan rörelser inte är det.² Symboliska handlingar står för något annat än vad de själva är. Reflexer – som att rycka handen från en het spisplatta – är icke-symboliska rörelser, medan att krama någon kärleksfullt är en symbolisk handling; kramen är tänkt att betyda någonting. Det som skiljer handling från rörelse är motiv; handlingar är rörelser med motiv. Motiv är också kärnan i Burkes symboliska handlingsteori. Människor interagerar med världen genom symboliska handlingar och de tolkar världen genom att tolka symboliska handlingar runt sig. Med hjälp av dessa symboliska handlingar kan en bild av människors motivation skapas.³ Vad någon menar tar sig uttryck i symboliska handlingar, som måste tolkas av någon annan. Potentialen för svåröfrenliga symboler och missförstånd gör att konflikten aldrig ligger långt bort från nätet av symboliska handlingar.⁴ Det här synsättet kan användas för att undersöka hur en konflikt fungerar, vare sig den bygger på ett missförstånd eller inte.

Symbolisk handling och icke-symbolisk rörelse är enligt Burke sammankopplade via attityd; attityden ger motiv till rörelsen.⁵ Trots att begreppet används som i sin vardagliga betydelse har forskare i Burkes efterföljd tidvis varit oense om hur hans syn på attityd ska tolkas. Detta är förmodligen ett resultat av Burkes olika sätt att skriva om attityd.⁶ I sin mångåriga verksamhet återkommer Burke upprepade gånger till attitydbegreppet som en del av sin symboliska handlingsteori. Särskilt intressant är att Burke beskriver omfånget och vikten av attitydens kroppsliga dimension mycket olika i olika perioder.⁷ Här kan så observeras att även om attityden har behandlats på olika sätt av olika forskare, så förnekas aldrig attitydens dualitet (handling och rörelse, kropp och sinne), utan delarna betonas olika.⁸ Attitydens

1 Kenneth Burke, *Language as Symbolic Action: Essays on Life, Literature, and Method* (Berkeley: University of California Press, 1966), 50.

2 Kenneth Burke, “(Nonsymbolic) Motion / (Symbolic) Action,” *Critical Inquiry* 4 (1978): 809–838.

3 Kenneth Burke, *A Grammar of Motives* (Berkeley: University of California Press, 1969), xvii–xviii.

4 Burke, *Language as Symbolic Action*, 54–55.

5 Burke, “(Nonsymbolic) Motion / (Symbolic) Action.”

6 Waldemar Petermann, “Attitudes as Equipment for Living,” *KB Journal* 11 (2015).

7 Översiktligt kan sägas att i en tidig period var det kroppsliga i attityden högst närvarande, exempelvis i 1937 års *Attitudes toward History*, i en mellanperiod saknades en kroppslig dimension nästan helt, som i 1945 års *A Grammar of Motives*, och senare integrerades attitydens kroppsliga och mentala dimensioner på ett mer genomgående sätt, vilket kan ses i bland annat “(Nonsymbolic) Motion / (Symbolic) Action” från 1978. En mer detaljerad genomgång finns i Petermanns “Attitudes as Equipment for Living.”

8 Se t.ex. Stephen Bygrave, *Kenneth Burke: Rhetoric and Ideology* (New York: Routledge, 1993); Debra Hawhee, *Moving Bodies: Kenneth Burke at the Edges of Language* (Columbia: University of South Carolina Press, 2009) och Sarah E. Mahan-Hays & Roger C. Aden, “Kenneth Burke’s ‘Attitude’ at the Crossroads of Rhetorical and Cultural Studies: A Propo-

funktion som länk mellan handling och rörelse gör att den måste inbegripa både kropp och tanke. Denna dualitet gör attityden till ett användbart retoriskt analysverktyg; ett verktyg som kan omfatta både medvetna och omedvetna attitydmanifestationer.⁹ I enlighet med kommunikationens multimodala natur, mottar och skickar vi signaler i ett register av modaliteter, där denna artikel särskilt fokuserar på kroppsliga sådana. Några av signalerna är vi fullt medvetna om, andra inte. Vi kan dessutom aldrig vara helt säkra på vad de vi kommunicerar med uppfattar och är medvetna om. Det gäller vare sig det är signaler som de skickar, som vi skickar eller som vi mottar. Attitydens duala natur – som omfattar kropp och sinne, omedvetenhet och medvetenhet – gör den således analytiskt användbar.

Brigitte Mral påpekar i en artikel, där attityder används för att analysera diskussioner om kärnavfallshantering, att attityder och deras manifestationer inte är samma sak.¹⁰ Enligt Mral är förkroppsligade attityder, vilka ligger i fokus för artikeln, enbart manifestationer av en underliggande attityd, och ska inte förväxlas med attityden i sig. Den faktiska attityden bakom ett uttryck är något vi bara kan försöka sluta oss till.

Med utgångspunkt i ovanstående kan attitydkonceptet förklara vissa beteenden. Eftersom attityder måste tolkas genom sina uttryck finns en uppenbar risk att attityder misstolkas. En attityd kan uttryckas på olika sätt och på motsvarande sätt kan ett uttryck leda till olika tolkningar av den bakomliggande attityden.

Det är viktigt att ha i åtanke att attityden någon slutit sig till baserat på en uppfattad attitydgestaltning saknar direkt koppling till både den faktiska attityden och gestaltarens intention. För tolkaren av en attityd finns inte nödvändigtvis någon märkbar skillnad mellan en medveten gestaltning av en antagen attityd, ett omedvetet uttryck för en antagen attityd och ett uttryck som saknar koppling till attityd (som en reflex). Attityder kan och kommer att tolkas olika av olika personer, men självklart finns det någon form av kulturell tolkningsnorm. Som en del av kulturen socialiseras vi till att tolka kommunikativa signaler utifrån ett register av möjligheter.

I vår vardagliga kommunikation är uttryckta attityder de ickeverbala handlingar vi tolkar. Därför är det intressant att analysera på vilket sätt attityder uttrycks. I föreliggande studie fokuserar vi på attityder som befäster positionerna i en konflikt. Vidare kan påpekas att attityder kan vara mycket svåra att förändra; att byta attityd kan vara en konflikt i sig.¹¹

Burkes attitydbegrepp utgör en teoretisk bas för att förstå attityders roll i kommunikation. Det behövs emellertid också en metod för att observera och analysera attityduttryck.

sal and Case Study Illustration,” *Western Journal of Communication* 67 (2003): 32–55.

9 Petermann, “Attitudes as Equipment for Living.”

10 Brigitte Mral, “‘Attitude matters’ – Attitydyttringar som retoriska medel,” *Rhetorica Scandinavica* 56 (2011): 6–30.

11 Kenneth Burke, *Attitudes toward History* (Berkeley: University of California Press, 1969), 184.

Här vänder vi oss till retorikens actio. Actio relaterar till Burks attityd, beskriven som en ickeverbal handling. Som sådan kopplar actio teorin om attityd till observerat beteende i kommunikativa situationer. Attityder kan självklart också uttryckas med ord, men föreliggande studie fokuserar som sagt på actio, de ickeverbala uttrycken. Actio har en mycket synlig betydelse i vår empiri och som sådan är den därmed väl värd att undersöka, även om det också finns många verbala attityd-uttryck.

Actio

Actio handlar om kroppsspråket, inklusive rösten, vid framförandet av ett tal och var en viktig del av den retoriska praktiken under antiken. Särskilt tongivande var Quintilianus och Cicero.¹² När actio behandlas i retoriska texter från antiken ges i huvudsak tips och råd om hur man betar sig på talscenen för att vara övertygande och framstå som en trovärdig person. Rekommendationerna kan vara mycket specifika och behandla en variation av uttryck gällande mimik, gester, poser, rörelser och hur rösten kan användas.

Actio ansågs vara betydelsefull för den retoriska praktiken under antiken.¹³ Även idag anses actio – eller mer generellt, kroppsspråket – ha en betydande funktion i mellanmänsklig kommunikation. Inom många forskningsfält, såsom psykologi, sociologi, antropologi och lingvistik, bedrivs omfattande kroppsspråksforskning.

Actio kan ses som förkroppsligad kunskap formad av sociala strukturer och synliggjord genom kroppsliga uttryck.¹⁴ Förkroppsligad kunskap syftar på de praktiker där kroppsspråket kommuniceras, på sammanhang där kroppen representerar och responderar.¹⁵ Kroppsspråket kan inte särskiljas från sitt kommunikativa sammanhang. Det är införlivat i vår kultur och vårt samhälle och människor skapar mening genom ickeverbala uttryck i olika kontexter. Actio är en del av förkroppsligad kunskap och förståelsen av de ickeverbala uttryck som kommuniceras. Där ingår också den effekt ickeverbala uttryck, som attityder, har på budskapetets mottagare. På så sätt är actio en socialt, kulturellt och individuellt förankrad aktivitet.

För att fånga, beskriva och tolka deltagarnas actio i det empiriska materialet tillämpas en holistisk syn på kroppsspråk. Två tillvägagångssätt har visat sig vara viktiga när en holistisk analys ska genomföras. Det ena tillvägagångssättet utgörs av en

12 Quintilian, *Institutio oratoria*, övers. H. E. Butler (Cambridge, MA: Harvard University press, 1953). Cicero, *De Oratore I, II*, övers. E. W. Sutton (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001).

13 Demosthenes ofta citerade svar "framförandet, framförandet, framförandet" när han tillfrågades om vilken del av *rhethorices partes* som var viktigast visar vikten av actio som en del av retoriken. Cicero, *Brutus. Orator*, övers. G.I. Hendrickson and H. M. Hubbell (Cambridge, MA: Harvard University press, 2001), *Brutus*, 142.

14 Alexandra Howson, *Embodying Gender* (London: Sage, 2004), 11.

15 Arthur W. Frank, "For a Sociology of the Body: an Analytical Review," i *The Body: Social Process and Cultural Theory*, red. Hepworth M. Featherstone och B.S. Turner (London: Sage, 1991), 36–102 samt Howson, *Embodying Gender*, 9.

multimodal analys som rör hur olika modaliteter – som gester, ansiktsuttryck, huvudrörelser, poser, röstnyanser och så vidare – samverkar och uttrycks samtidigt. För att få en nyanserad och precis beskrivning av actioanalysen, är det av största vikt att betrakta kroppsspråket som en multimodal aktivitet. Dessutom är det särskilt viktigt att se till samverkan mellan kroppens olika modaliteterna då det är samverkan mellan dessa som styr mottagarens tolkning av kroppsspråket. Det andra tillvägagångssättet handlar om att inte enbart analysera vad en person gör (till exempel nickar på huvudet) utan även, och särskilt, se till *hur* hon gör det (nickar ivrigt eller tveksamt). Hur en gest utförs är minst lika viktig för dess inverkan och tolkning som den utförda gester i sig. Detta hur kallas actio-kvaliteter, vilka är de aspekter av actio som skapar nyanser i och ger variation åt actio.¹⁶ I denna studie kommer en multimodal actio-analys att genomföras. Fokus ligger på uttryck för dominans, då det empiriska materialet handlar om konfliktsituationer där sådana uttryck sannolikt kommer att dyka upp.

Ända sedan antiken har det funnits ett nära samband mellan vilka actio-uttryck en talare väljer samt hur makt och social status etableras. I modern tid beskriver teaterregissören Keith Johnstone de ickeverbala uttryck som är kopplade till makt och auktoritet som ”högstatus-uttryck”. Han skiljer mellan ickeverbala uttryck som signalerar hög status och de som uttrycker låg status. Hög status, makt och dominans uttrycks genom att stå rak i ryggen med benen något ifrån varandra, ha intensiv ögonkontakt och ta upp plats i rummet. Låg status uttrycks tvärtom genom en böjd rygg med benen tätt ihop, undvikande ögonkontakt och genom att ta upp lite utrymme i rummet.¹⁷ Naturligtvis är dessa uttryck inte så statiska som de beskrivs här. I vardagslivet är många fler uttryck, exempelvis leendet och gesterna, involverade när vi ska positionera oss gentemot varandra. Johnstones beskrivning av högstatus-uttryck liknar de som Isabella Poggi och Francesca D’Errico funnit i sina studier om hur makt och dominans kommer till uttryck i politiska debatter. De två forskarna kommer fram till att subtila uttryck, exempelvis hur mycket energi som läggs i en rörelse, och skillnaden mellan hur många illustrerande och självberörande gester en debattör använder påverkar intrycket av hög status och dominans. Sammantaget finns det specifika ickeverbala uttryck som signalerar hög status och indikerar makt och dominans.¹⁸

Innan analysen av det empiriska materialet redovisas ges en kort beskrivning av det empiriska materialet och genomförandet av studien.

16 Marie Gelang, *Actiokapitalet – retorikens ickeverbala kommunikation* (Åstorp: Retorikförlaget, 2008): 205-231. Marie Gelang, “Actio Capital: The Non-verbal Resources of Rhetoric,” i *Verbal and Visual Rhetoric in a Media World*, red. Hilde van Belle et al. (Amsterdam: Leiden University Press, 2013), 165–177.

17 Keith Johnstone, *Impro: Improvisation and the Theatre* (London: Methuen, 1981).

18 Norah E. Dunbar & Judee K. Burgoon, “Perception of Power and Interactional Dominance in Interpersonal Relationships,” *Journal of Social and Personal Relationships* 22 (2005): 207-233 och Isabella Poggi & Francesca D’Errico, “Dominance Signals in Debates,” in *Human Behavior Understanding*, red. A. A. Salah, T. Gevers, N. Sebe & A. Vinciarelli (Berlin & Heidelberg: Springer, 2010), 163-174.

Förkroppsligade attityder i konfliktsituationer

Det empiriska materialet består av avsnitt ur *Grannfejden*, en så kallad ”reality-teve-serie” som tar upp olösta och sedan länge pågående konflikter mellan grannar. Målet är att hjälpa deltagarna i programmet att komma överens om en lösning på konflikten. Programledaren och en professionell medlare ledsagar deltagarna mot denna lösning. Processen fram till upplösningen av konflikten utgör programmets innehåll.

Alla avsnitten av *Grannfejden* disponeras på samma sätt. Först kommer en sekvens där deltagarna besöker konfliktplatsen tillsammans med programmets värd och medlare (till exempel ett staket som döljer utsikten över havet). Därefter möts programdeltagarna tillsammans med programvärden och medlaren i tevestudion för ett samtal om hur man ska lösa konflikten. Slutligen genomförs de åtgärder parterna i konflikten enats om (till exempel att flytta staketet).

I den här studien har vi valt ut den sekvens där deltagarna träffas i tevestudion tillsammans med programvärden och medlaren för att försöka beskriva och klargöra konfliktens innehåll i syfte att finna en lösning. Sekvensen är iscensatta på samma sätt i alla program, parterna i konflikten sitter på höga stolar mittemot varandra, med ett litet bord framför dem vilket gör att deltagarnas kroppar är synliga från midjan och uppåt. Programvärd och medlare står i mitten, mellan deltagarna. Kameravinkeln växlar mellan närbilder på deltagarna och sekvenser där alla är i bild. Sekvensen är att döma av innehållet i samtalet inspelad utan avbrott. Deltagarna kan således ha ett oavbrutet samtal, förutom de tillfällen då programvärden eller medlaren griper in för att lugna deltagarna och ge samtalet en annan riktning.

Det empiriska materialet utgörs alltså av en medierad konflikt, vilket får betraktas som en potentiell felkälla. De uttryck som finns tillgängliga för analys är därmed påverkade av vad produktionsbolaget har valt att ta med – och hur. Det finns naturligtvis inga garantier för att intressanta uttryck inte kommit med i analysen på grund av detta, men det hindrar inte att de uttryck, attityder och interaktioner som har kommit med är sådana som faktiskt finns med. Vidare är deltagarna medvetna om att de spelas in och att de är med i ett teveprogram. Detta är dock ett mindre problem, då det inte rör sig om skådespelare som spelar skrivna roller. Det som studeras är interagerandet i den situationen de befinner sig i, inte en tänkt situation utan kamera. Konflikten är etablerad sedan tidigare och föreliggande studie undersöker hur den konflikten manifesteras i den medierade situationen.

Grannfejden sändes i TV3 sex säsonger 2007–2011.¹⁹ En grundlig analys av åtta avsnitt från programmets femte säsong vilken sändes 2010, totalt fem och en halv timme, har genomförts. Betydelsefulla attityder identifierades; urvalet har baserat sig på de mest förekommande attityderna, attityder som förekommer i avgörande sekvenser i medlingen och återkommande mönster av attityder. Därefter har samspellet mellan deltagarna, där dessa attityder uttrycktes, analyserats varpå analysresultaten relaterats till den större kontexten. För att begränsa omfånget redovisas här filmklipp ur de två första avsnitten.

19 Programmet kan ses online på <https://www.viafree.se/program/reality/grannfejden/>.

I avsnitt ett är den valda sekvensen nio minuter lång. Från denna valdes elva stycken filmklipp, mellan två och fem sekunder långa, ut för närmare analys. Avsnittet har tre deltagare: Bibbi, en kvinna i femtioårsåldern, samt det gifta paret Eivor och Anders, även de i femtioårsåldern. Dessa har haft en konflikt under flera år, som härrör från en rad meningsskiljaktigheter om hur man använder den gemensamma tvättstugan i det hyreshuset de bor i samt anklagelser om att stjäla och sälja kläder från förrådsutrymmet i källaren.

I avsnitt två är den valda sekvensen åtta minuter och fyrtiofem sekunder lång. Här valdes nio stycken filmklipp ut, även dessa mellan två och fem sekunder långa. Avsnittet har två deltagare: Lennart, en man i femtioårsåldern, och Li, en kvinna i femtioårsåldern. Lennart och Li har haft en konflikt i sju år. Li driver en hundkennel och hundarnas skall stör invånarna i grannskapet, särskilt de som bor i ett hus i närheten och som ägs av Lennart. De skällande hundarna gör det svårt för Lennart att hyra ut huset.

Allteftersom analysen fortskred blev det uppenbart att deltagarnas attityd-uttryck påverkade medlingen av konflikten. Detta påstående kommer att motiveras i redovisningen av de utvalda filmklippen. Först identifieras och redovisas två framträdande attityder – nedlåtande och trotsig. Därefter diskuteras attitydernas samspel i situationen och dess teoretiska konsekvenser.

Förkroppsligade attityder som påverkar konflikten

I det empiriska materialet framträder två attityder vilka försvårar medlingen av konflikten. De är definierade som nedlåtande och trotsiga attityder. De två attityderna framträdde oftast när deltagarna inte var överens. Attitydernas uttryck skiljer sig åt, men gestaltas lika i de två programmen. Naturligtvis uttrycks även andra attityder i de analyserade filmklippen, såsom nonchalans, ilska och beslutsamhet, men dessa används inte lika ofta och framkallar inte samma starka reaktioner från mottagarna som attityderna nedlåtande och trotsig. Filmklippen är numrerade i den ordning de förekommer i avsnitten.

Nedlåtande attityd

I tio av de tjugo utvalda filmklippen uttrycker deltagarna en nedlåtande attityd. Attityden gestaltas multimodalt de; lutar sig framåt, ler, höjer ögonbrynen och pekar på motståndaren, tillsammans med en blandning av motstridiga aktiokvaliteter, exempelvis att prata långsamt i kombination med energifyllda gester. När en deltagare uttrycker en nedlåtande attityd responderar mottagaren starkt, ofta med ilska, tydligt uttryckt med högljudda röster och energiska gester eller med mer subtila uttryck som att vrida på huvudet i en avvisande riktning eller le hånfullt. Det mest framträdande resultatet för en nedlåtande attityd är gestaltningen av motstridiga aktiokvaliteter: högt tempo i talet samtidigt som överkroppen gungar fram och tillbaka i ett lågt tempo eller intensiv ögonkontakt kombinerat med en slapp

hållning. I avsnitt ett gestaltas den nedlåtande attityden i huvudsak av Bibbi. Eivor och Anders, hennes motståndare, svarar med ilska och trots. En orsak till Bibbis upprepade attityd-uttryck är förmodligen att hon är den som initierar och dominerar samtalet. I filmklipp ett anklagar Bibbi Eivor och Anders för att stjäla hennes t-shirts och säger: “De där t-shirtarna, de var mina.” Det är förändringen i Bibbis pose och mimik som utlöser grannarnas ilska. Hon går från att ha sin kropp i en upprätt position med händerna i knäet, utan att le, till att luta sig framåt, le och tala långsamt. Dessutom lutar hon huvudet lite bakåt med hakan upp och pekar på sina grannar med ena pekfingeret. Attityden gestaltas med intensiv energi i ett långsamt retfullt tempo. När Bibbi pekar finger, lutar överkroppen framåt och huvudet lite bakåt, höjer ögonbrynen, ler i kombination med en intensiv kroppshållning, vilken står i kontrast till det långsamma talet, skapas den nedlåtande attityden

Bild 1 Bibbis nedlåtande attityd

I avsnitt två gestaltas den nedlåtande attityden vid flera tillfällen. Generellt sett är deltagarna i detta avsnitt mer subtila i sina uttryck, till exempel behåller de sina rörelser inom sin kroppsram och pratar med ett långsammare tempo. Lennart är den av deltagarna som uttrycker en nedlåtande attityd. Han betar sig på ett överlägset sätt genom hela programmet, vilket ofta uttrycks i en nedlåtande attityd. Li, hans motståndare i konflikten, svarar i de flesta fall med en defensiv eller trotsig attityd, ibland med en avvisande attityd. I filmklipp ett, svarar Lennart på Lis påstående om att hennes hundar ”minsann inte skäller hela tiden”. Han säger: “Ja, men han [hyresgästen] flyttade efter tretton år, för han inte kunde bo där [på grund av oväsen från hundarna].” Lennart sitter upprätt i sin stol med hårt och intensivt korslagda armar och han tittar intensivt på Li. Hans hållning är full av energi trots att han sitter stilla, den enda rörelse han gör i detta filmklipp är en tydlig nick med huvudet. Huvudnicken görs med mycket energi men i ett långsamt tempo, den avslutas med hakan upplyft, och bibehållen ögonkontakt med Li. Lennarts stela och

intensiva hållning med korslagda armar, i kombination med hög energi och långsamt tempo, bildar tillsammans en nedlåtande attityd.

Bild 2 *Lennart nedlåtande*

Den nedlåtande attityden är ett exempel på vad Burke kallar symbolisk handling. Genom att analysera Bibbis – eller Lennarts – actio kan vi fånga symboliska handlingar, här beskrivna som attityder, som kommuniceras mellan deltagarna i den retoriska situationen. När Bibbi uttrycker attityder interagerar hon med sina motståndare. Hennes actio berättar att hon är arg, eller åtminstone fientligt inställd mot sina grannar. En vilja att nå konsensus verkar avlägsen, varför vi kan dra slutsatsen att hon inte vill träffa någon överenskommelse som skulle kunna lösa konflikten – eller att hon oavsett medlingsprocessen inte vill ändra sin egen uppfattning. Då den nedlåtande attityden upprepas genom hela medlingen etableras den som ett sätt att förstärka konflikten.

Den multimodala gestaltningen kan således vara ett uttryck för en nedlåtande attityd. Tolkningen baseras på den förkroppsligade kunskap som erhålls genom kulturell insocialisering. Som nämnts tidigare betyder det inte nödvändigtvis att Bibbi och Lennart har en nedlåtande inställning eller vill förmedla en sådan attityd, men eftersom den som tittar på deltagarna i teveprogrammet saknar kunskap om deltagarnas inre liv, är de utlämnade till att tolka de uttryck som förekommer i kommunikationen.

Den nedlåtande attityden gestaltas på liknande sätt vid samtliga tillfällen den förekommer i materialet. Det mest signifikanta är inkongruensen i actioqualiteterna, exempelvis långsamt tal i kombination med snabba gester, eller hög intensitet i ögonkontakten i kombination med en energilös hållning. Analysresultatet visar vikten av en holistisk syn på den ickeverbala kommunikationen och betydelsen av att genomföra en multimodal analys när attityder ska beskrivas och definieras. I vårt material framkommer således att en komplex attityd, som nedlåtande, framförs

med inkongruens i actiokvaliteterna till skillnad från mindre komplexa attityder vilka uttrycks med mer kongruenta kvaliteter som exempel intensiv energi i hållningen och snabbt tempo i gesterna. Den andra attityden i studien – trotsig – är ett exempel på en mer kongruent gestaltning.

Trotsig attityd

I avsnitt ett gestaltas den trotsiga attityden i fyra av elva filmklipp, i avsnitt två är attityden gestaltad i fem av nio filmklipp. Utmärkande för denna attityds multimodala gestaltning är att deltagaren lutar överkroppen något framåt, nickar med huvudet och använder ett intensivt och energifyllt kroppsspråk. Denna attityd framförs således med kongruens i actiokvaliteterna, vilket skiljer sig från den inkongruens som är typisk för den nedlåtande attityden. En trotsig attityd är ofta en respons på motståndarens gestaltade ignorans eller liknande trotsiga attityd.

I avsnitt ett gestaltar Bibbi vid flera tillfällen en trotsig attityd. I filmklipp åtta och nio gör hon snabba och energirika rörelser medan hon pratar. Hon lutar sin överkropp framåt, stirrar intensivt på sina motståndare med höjda ögonbryn och talar med hög röst medan hon nekar till anklagelserna från sina grannar. Vid ett tillfälle i denna sekvens nickar hon kraftfullt med huvudet. Kombinationen av huvudnicken, den framåtlutade överkroppen, den intensiva ögonkontakten, de höjda ögonbrynen, den höga rösten och de snabba och energiska rörelserna skapar en trotsig attityd. I filmklipp elva säger Bibbi: "Vad ni gör, ni har gjort detta [hotat mig], och det har ni redan börjat [...]" Medan hon talar lyfter hon sin högra hand så att den nästan hamnar framför ansiktet, hon pekar på sina motståndare med en snabb, gungande och upprepad rörelse medan hon nickar med huvudet i samma snabba takt. Bibbis kroppsrörelser i sekvensen avslutas med att hon vänder handflatan mot motståndarna som i en stopp-gest. Kombinationen av alla dessa moda-

Bild 3 Eivor och Anders respons

liteter och kvaliteter skapar en trotsig attityd. Som svar på Bibbis trotsiga attityd agerar hennes motståndare Anders och Eivor med mycket energi. De nickar, ömsom pekar de på Bibbi, ömsom lägger de armarna i kors med hög intensitet i rörelserna, de överlappar varandras tal och ler självbelåtet. Sammantaget skickar de arga ickeverbala signaler, samtidigt som de verbalt förnekar Bibbis anklagelser.

Resultaten visar återigen vikten av en multimodal analys för att förstå vad av kroppsspråket (gester, ögonkontakt, poser etc.) som används när en attityd uttrycks och hur (energi, tempo etc.) attityden uttrycks. I de filmklipp som presenteras ovan är det kombinationen av intensiv energi, framåtlutad överkropp och tydliga huvudnickar som skapar den trotsiga attityden. Följande exempel från avsnitt två visar att vad en deltagare gör för att uttrycka en trotsig attityd skiljer sig något åt från uttrycket i avsnitt ett, men gemensamt är att actiokvaliteterna är kongruenta.

I avsnitt två gestaltar både Li och Lennart en trotsig attityd. I filmklipp tre säger Li: "Det bor många hundar här i byn, det är inte bara min." Li nickar först och skakar sedan på huvudet i en "nej-rörelse", varefter hon avslutar med en fast och energirik nick. Hon talar långsamt och stirrar intensivt på Lennart, som undviker hennes blick. Intensiteten i hennes ögonkontakt och huvudnick tillsammans med det långsamma taltempot ger uttryck för en trotsig attityd. Lennart svarar med samma attityd när han med slutna ögonlock och höjda ögonbryn säger: "Ja, ja". Hans läppar är sammanpressade, han vrider sin överkropp och huvud från Li. Kombinationen av slutna ögon, höjda ögonbryn och sammanpressade läppar uttrycker en trotsig attityd. Detta filmklipp visar också hur deltagarna härmar varandra, vilket kommer att utvecklas i följande avsnitt.

Vanemässiga cirklar, imitation och mångtydiga attityder

I materialet verkar de två attityderna – nedlåtenhet och trots – utlösa varandra. Dessa attityder och deras interaktion ser ut att forma ett fast mönster i grannkonflikterna. När attityderna manifesteras upprepade gånger formar de ett inrotat mönster som kan vara svårt att bryta. Detta kan ses som en form av förkroppsligad kunskap, eftersom den är "shaped by social structures and made visible through the reflexivity of the embodied practitioner."²⁰ Vidare finns här en parallell till Bourdieus *habitus*. Vanemässig handling eller praktik – Bourdieus *habitus* – kan ses som styrd av attityder.²¹ Bourdieus *habitus* är applicerbart på samhällsnivå, men i relation till attityder är den generella idén även applicerbar på en individuell nivå. *Habitus* består av dispositioner, benägenheter, som strukturerar handling utan att det nödvändigtvis finns något medvetet mål.²² En attityd kan i det sammanhanget

20 Howson, *Embodying Gender*, 11.

21 Dana Anderson, "Questioning the Motives of Habituated Action: Burke and Bourdieu on Practice," *Philosophy and Rhetoric* 37 (2004): 255–274.

22 Pierre Bourdieu, *The Logic of Practice*, övers. Richard Nice (Cambridge: Polity Press, 1992), 52.

mycket väl fungera som en disposition.²³ Övertygande kan ha som mål att ändra en attityd, men anammandet av en attityd öppnar också för nya övertygandemöjligheter genom identifikation.²⁴ En given attityd är med andra ord en disposition att acceptera vissa former av identifikation. Detta oavsett om den som antar attityden medvetet söker någon av dessa former eller inte.

Med andra ord finns det i långvariga konflikter, som de medverkande i teveprogrammet befinner sig i, en markant risk att deltagarna utvecklar omedvetna praktiker som uppenbarar sig i attitydmönster. Dessa kan sedan försvåra medling och lösning av konflikten, även om deltagarna aktivt söker en lösning.

I vårt material syns två typer av negativa attitydmönster tydligt: vanemässiga cirklar, där nedlåtenhet och trots följer varandra, och imitation, där parterna imiterar varandras attityd.

Vanemässiga cirklar

Lis respons på Lennarts nedlåtande attityd i filmklipp ett, avsnitt två, är ett tydligt exempel. Medan hon säger: ”Mhm ... men enligt ryktet...”, böjer hon huvudet bakåt och lyfter hakan. Hon vidhåller positionen och fortsätter att intensivt se ner på Lennart. Dessa tre ickeverbala uttryck – stel hållning, intensiv ögonkontakt och lyft haka – signalerar tydligt en trotsig attityd, en relativt defensiv inställning. Kroppsställningen signalerar vanligen hög status, men i det här fallet förtas den av hennes överdrivna spändhet. Detta är typisk för interaktionen mellan den nedlåtande och den trotsiga attityden. Lennarts uttryck av en nedlåtande attityd följs omedelbart av att Li anammar en trotsig attityd.

Även i avsnitt ett finns liknande exempel som i filmklipp tre, där Anders svarar på Bibbis nedlåtande attityd med envishet, uttryckt genom att med bister uppsyn och korsade armar nicka nedåt.

En nedlåtande attityd kan utlösa en trotsig attityd, men motsatsen sker också, det vill säga att trots framkallar nedlåtenhet, vilket kan exemplifieras med filmklipp sju, avsnitt två. Li säger: ”Lennarts barn [säger] till mina att han agnat grävlingfällan med min hund ... det kallar jag inte att begrava”, medan hon glider in i en hållning liknande den i första klippet med lyft haka och huvudet böjt bakåt. I början har hennes huvud en mer neutral position, men sedan lyfter hon hakan och böjer huvudet bakåt, vilket är samma position som i första klippet. Här signalerar hon återigen en tydligt trotsig attityd.

I sitt svar skrattar Lennart delvis bort det, ”Jag bad ju om ursäkt”, för att sedan harkla sig. Han växlar från ett uttryckslöst ansikte till ett snabbt leende och talar snabbare och tystare än vanligt. Med huvudet framåtriktat, sneglandes på Li, sänker han först huvudet för att sedan lyfta det med hakan högt hållen. Det är också en

23 Se till exempel Robert L. Ivies påpekande att “[w]e humans form attitudes as predispositions to action, ...” i “Kenneth Burke’s Attitude toward Rhetoric,” *Rhetorica Scandinavica* 74 (2016), 17.

24 Kenneth Burke, *A Rhetoric of Motives* (Berkeley: University of California Press, 1969), 55–56.

högstatusrörelse som tillsammans med det obekymrade skrattet signalerar en nedlåtande attityd.

Det bör nämnas att både Li och Lennart uttrycker olika attityder i avsnittet. Till exempel gestaltar Lennart nedlåtande attityder i exemplen, men ibland uttrycker han också trots. Hans hållning i filmklipp nio är ett bra exempel. Här talar han inte, men tittar på sin motpart med korsade armar och stängd mun. Tillsammans med det intensiva ansiktsuttrycket signalerar det tydligt en trotsig attityd.

Nedlåtande och trotsiga attityder kan alltså framkalla varandra. Samtidigt är det även möjligt att vid flera tillfällen, särskilt i avsnitt två, se en ond cirkel framkallas genom att parterna imiterar varandra och på så sätt inte lyckas närma sig en lösning på konflikten.

Imitation

Ett exempel på imitation finns i filmklipp tre, avsnitt två. Li och Lennart imiterar varandra genom att gestalta trotsiga attityder. Lennart säger nonchalant: "Ja, ja," med slutna ögon och höjda ögonbryn. Hans läppar är sammanpressade medan kroppen och huvudet är vända från Li. Huvudet skakas i sidled. Kombinationen av slutna ögon, höjda ögonbryn och bestämt sammanpressade läppar ger ett mycket trotsigt intryck. Sammantaget över alla modaliteter signalerar Lennart en form av envis nonchalans, han är fast besluten att ignorera Lis anklagelser.

Li å sin sida säger: "Det bor många hundar här i byn det är inte bara mina". Först nickar hon, sedan skakar hon på huvudet som om hon sa "nej" varefter hon avslutar med en bestämd och energisk nick. Hennes rörelser utförs med genomsnittlig energi och tempo, men hon pratar långsamt medan hon tittar intensivt på Lennart. Den mesta av hennes energi finns i ögonkontakten – som Lennart inte besvarar. Intensiteten i ögonkontakten och den avslutande nicken ger intrycket av en trotsig attityd.

Både Li och Lennart anammar i det här klippet trotsiga attityder och det bidrar inte till konfliktens lösning. Ingen av dem förhandlar med den andra – båda är fast beslutna att inte ge efter en tum.

I andra avsnittets andra klipp ser den omedelbara situationen något annorlunda ut, men det slutar ändå med att båda parterna anammar trotsiga attityder. Såväl Li som Lennart inleder intressant nog med lågstatusuttryck, men uppvisar i slutänden hög status och orubbliga attityder. Medan Lennart säger: "[...] kan inte leva med det så är det bara ..." skakar han långsamt på huvudet med små rörelser, ett framförande som gör att han förlorar energi och glider in i låg status. Det ger ett ynkligt intryck. På slutet däremot ger han ifrån sig ett högt och distinkt smackande ljud. Det förändrar intrycket helt och förvandlar det till hög status och trots. I samma klipp talar Li långsamt med ögonbrynen höjda i en vinkel som rynkar hennes panna. Det indikerar vanligen låg status och ger – liksom hos Lennart – ett ynkligt intryck. Emellertid nickar hon energiskt två gånger för att sedan lyfta hakan och se ned på Lennart, vilket förändrar även hennes intryck till ett av hög status och trots.

Två intressanta saker kan observeras här. Den ena är att båda parter i stor

utsträckning uppvisar liknande strategier; de går från låg status och ynklighet till hög status och trots. Den ömsesidiga imitationen för inte konflikten närmare en lösning utan befäster snarare de tidigare positionerna. Den andra är att de gestaltade attityderna är komplexa och mångtydiga. Mångtydigheten diskuteras i nästa artikelavsnitt, men först några ord om attityder och hur de frammanar andra attityder.

Som nämnts ovan är Bourdieus habitus särskilt intressant när det gäller långvariga konflikter, likt de i programmet. Poängen är att parterna har argumenterat om konflikten många gånger, de har troligtvis utvecklat dispositioner som strukturerar deras argumentationer – bråk – på ett visst sätt. Om ett mönster där en nedlåtande attityd utlöser en trotsig respons, eller tvärt om, har etablerats, alternativt att parterna imiterar varandras trotsiga attityd, blir det mycket svårt att lösa konflikten. Detta eftersom mönstren bidrar till att befästa parternas positioner. Att besvara nedlåtenhet med trots är helt enkelt ingen bra strategi för att lösa konflikter.

Bourdieus habitus tillämpas framför allt på samhällsnivå, men som koncept betraktat är det öppet nog att användas på en lägre nivå.²⁵ Vidare kan attityder betraktas som dispositioner som strukturerar kommunikativ praktik och som sådana behöver de inte vara medvetet riktade mot ett visst mål. Det är kanske lätt att besvara nedlåtenhet med trots, men efter att det hänt ett antal gånger riskerar det att hända automatiskt. Parterna i konflikten följer inte längre en medveten strategi, att svara på nedlåtenhet med trots är vad de gör. Eftersom de två attityderna inte omfattar vad som behövs för att lösa en konflikt – förståelse, kompromissvilja, etc. – formar de istället ett mönster som befäster konflikten. Parterna har helt enkelt skapat en vana som försvårar en lösning.

Mångtydiga attityder

Attityder är naturligtvis inte alltid tydligt uttryckta. Mångtydiga attityder och kombinationer av attityder uttrycks också. Eftersom de är just mångtydiga är deras inverkan på den kommunikativa situationen inte lika tydlig som mer klart uttryckta attityder.

Analysen av attityder behöver också problematiseras. I ett filmklipp från avsnitt ett och två från avsnitt två finns gestaltade attityder som är svåra att definiera. Några är komplexa och multifunktionella. Några är lättare att förstå sig på i kombination med vidhängande tal. I klippen gestaltar motparterna fler än en attityd åt gången, ofta en kombination av två. I några fall stöder *vad* de gör en attityd, medan *hur* de gör detta stöder en annan. Till exempel kan hög intensitet i energi och stadigt tempo tyda på en attityd, samtidigt som en hopkrupen ställning och frånvaro av ögonkontakt tyder på en annan. Det kan också vara frågan om en blandning av aktiokvaliteter och rörelser i båda attityder. På så sätt kan hög intensitet och att peka med fingrarna tyda på en attityd, samtidigt som lågt tempo och byte av gester tyder

25 Bourdieu, *The Logic of Practice*, 59–61.

på en annan. Således har följande exempel på kombinerade attityder inga enkla beskrivningar.

I filmklipp sex, avsnitt ett, är Bibbis attityd en kombination av låg och hög status och hennes verbala uttryck stöder den tolkningen. Bibbi säger: "Det ni gör ska ni inte gå å beskylla mig för ni gör ... precis likadana som jag ...". Hon skakar huvudet från sida till sida, lutar överkroppen framåt och vinklar huvudet ännu mer framåt. Sammantaget ger det ett intryck av låg status, som om hon förminskar sig själv framför motparten. Samtidigt pekar hon med fingret mot sina motparter, vilket i sig själv är en anklagande och dominant gest i linje med ett högstatusbeteende. När rörelserna utförs samtidigt är det svårt att urskilja en enda attityd. Bibbis kroppsrörelser signalerar två skilda attityder: en undergiven och en anklagande/dominant. Hennes beteende kan möjligen förklaras med vad hon säger. Här säger hon att parterna är lika skyldiga till konflikten och att ingen är bättre än den andra. Hon sänder därmed på sätt och vis ett dubbelt budskap till motparten: Jag är skyldig till att konflikten uppkommit, men det är ni också. Det svängande huvudet och överkroppens framåtlutning med sänkt huvud i en lågintensiv ställning signalerar låg status, medan det intensiva och energiska pekandet signalerar hög status. I filmklippet bidrar det talade ordet till att tolka hennes actio. Lågstatusrörelserna ansluter till uttalandet om att hon är en del av orsaken till konflikten, medan högstatusrörelserna ansluter till uttalandet om att motparternas beteende även det är en del av orsaken. Som respons på Bibbis anklagelse blir Eivor mycket arg, hon skriker och slår handen i bordet.

I filmklipp två, avsnitt två, säger Li: "Å just det här att Lennart har ringt vid tio halv elva." Li har huvudet vänt åt sidan, mot Lennart, höjda ögonbryn och ögonkontakt med motparten, men överkroppen är vänd framåt, inte mot Lennart. Hon tittar ned och nickar en gång. Allting utförs med låg energi och i långsamt tempo. De höjda ögonbrynen och den enstaka nedåtriktade blicken med låg energi och långsamt tempo ger ett intryck av låg status, vilket understryker synen på sig själv som offer i konflikten. Hennes ihållande ögonkontakt med Lennart signalerar emellertid en bestämd eller trotsig attityd, en vägran att acceptera hans nattliga telefonsamtal. Lennart responderar ickeverbalt. Lennart har sitt huvud vänt åt sidan och ser på Li medan hon talar. Sedan vänder han bort ansiktet och ser ner med stängd mun och sammanpressade läppar – allt medan han skakar huvudet fram och tillbaka. Även om hans huvud och överkropp är vända bort från Li, uppvisar han hög energi riktad mot henne. Hans ansiktsuttryck skiftar från avslappnat till intensivt. Under tiden för han sina armar mot mitten av kroppen och korsar dem. I den rörelsen ändrar han hållning från ihopkrupen till upprätt. Hela rörelsen utförs med mycket energi, men i långsamt tempo. Växlingen i ansiktsuttryck och kroppshållning tillsammans med kombinationen av hög energi och lågt tempo, signalerar någon form av trotsliknande attityd.

Fig 4. *Li mångtydig*

I filmklipp fem säger Li: “Ja, det är inga fina ord sista gången bröt jag samman alltså jag sa det jag orkar inte mer”. Hennes ögonbryn är höjda i vinkel och mungiporna pekar nedåt, vilket ger ett ledset intryck. Samtidigt uppvisar hon också en provocativ inställning. Hennes huvud rör sig hela tiden, det skakar och svänger, med några bestämda nickar och hakan pekar uppåt. Hon ser inte motparten i ögonen utan tittar på medlarna medan hon talar. Hennes svängande huvud, bestämda nickar och undvikande av ögonkontakt med motparten tyder på ilska eller provokation, medan ansiktsuttrycket tyder på sorgsenhet. Hon gestaltar alltså en kombination av inställningar. Lennart responderar ickeverbalt. Han är vänd mot Li med lätt nedåtböjt huvud, snörpta läppar och korsade armar. Han sitter med rak hållning och tittar intensivt på motparten. Hans multimodala uttryck i kombination med den höga intensiteten signalerar en bestämd motvilja.

Det finns några faktorer som kan hjälpa till att förklara det som observeras i materialet. För det första är det viktigt att komma ihåg att situationen inte bara innehåller två parter, utan även en medlare och en tevepublik. En part i konflikten skulle kunna välja en strategi som syftar till att vinna medlaren eller tevepublikens sympati. För det andra kan en person gestalta – eller försöka gestalta – flera attityder på en gång.

Vad gäller multipla attityder, så anför Burke ett berömt exempel om en rädd man som behandlas av en tandläkare. Mannen trodde att han lyckats se lugn ut, men tandläkaren kunde med hjälp av sättet han avsåg att saliv på avgöra att han var mycket nervös. Mannen uttryckte två attityder på en gång: en medveten och en omedveten.²⁶ Å ena sidan uppvisade han en lugn fasad, kanske genom att andas lugnt och vara avslappnad. Å andra sidan avslöjade hans tjocka saliv att han var

26 Kenneth Burke, *The Philosophy of Literary Form: Studies in Symbolic Action* (Berkeley: University of California Press, 1973), 11.

rädd för tandläkaren. Tandläkaren såg två uttryckta attityder. I det här specifika fallet regleras den andra attityden, salivutsöndringen, av det autonoma nervsystemet, så tandläkaren kunde sluta sig till att rädsla var den faktiska attityden och tecknen på en lugn attityd bara ett försök att dölja rädslan. I andra fall behöver det självklart inte vara lika lätt att avgöra vilken attityd som överensstämmer med en faktiskt existerande, underliggande attityd. Att tänka på samma sätt om några av de mer komplexa attitydyttringarna i vår empiri kan ge rimliga förklaringar till vad som kan observeras.

Lis komplexa attityduttryck ovan är ett bra exempel. Antagandet att två attityder uttrycks på en gång passar väl med det observerade beteendet. Li skulle medvetet kunna försöka uttrycka en attityd för att få medlaren och publiken att tycka synd om henne. Typiskt för en sådan strategi är lågstatusuttryck och någon form av lidande eller ömklig attityd. Detta är precis vad som kan ses i hennes höjda ögonbryn i kombination med att titta nedåt med låg energi och långsamt tempo. Förtroende för strategin – tillförsikt om att hon kan försäkra sig om andras sympati – skulle sedan kunna få henne att uttrycka en andra, mer bestämd och självsäker attityd. Det överensstämmer väl med hennes ihållande ögonkontakt med motparten. I analogi med mannen hos tandläkaren motsvaras Lis lågstatus offerattityd av mannens lugna fasad, medan hennes bestämda attityd motsvarar hans kraftiga salivutsöndring.

Slutsatser

Sammantaget är det en kombination av aktiokvaliteter som skapar attityderna i det empiriska materialet. Få gester eller andra kroppsrörelser används, vilket ger att *hur* deltagarna använder sina gester skapar attityderna.

Inkongruenta kvaliteter används ofta för att uttrycka komplexare attityder, såsom nedlåtenhet genom ett uppvisande av hög energi och långsamt tempo, intensiv hållning eller ögonkontakt och långsamt tal. Eller så används medeltempo till tal och snabbt tempo till gestikulerande. Detta visar också vikten av en holistisk och multimodal ansats vid undersökningar av hur en attityd uttrycks. Mer uppenbara attityder, som trots, är emellertid mer koherenta, med hög energi och snabbt tempo i alla modaliteter på samma gång.

Det är viktigt att notera att trots att attityderna är fysiskt uttryckta, så är de fortfarande symboliska handlingar – eller i alla fall tolkade som sådana. En deltagare (eller forskare) kommer att se en mening i attityderna och dra en slutsats om motiv utifrån detta, det vill säga att personen är nedlåtande respektive trotsig.

Till det kommer att parterna blir mer och mer orubbliga ju längre medlingen pågår, vilket avspeglas i den ökade frekvensen av trotsiga attityder. Attityderna ser ut att utlösa varandra för att tillsammans skapa en ond cirkel av konflikt.

I det empiriska materialet syns tydligt att positionerna i en konflikt kan befästs genom uttryck av och reaktion på attityder. Om en part i en konflikt gestaltar en nedlåtande attityd lockas motparten att anamma en trotsig attityd, vilket i sin tur stärker den nedlåtande attityden. När mönstret sedan etablerats kan det bli vane-

mässigt, en praktik, och bli ännu svårare att bryta. Resultatet blir en ond cirkel av negativa attityder som förstärker varandra och fördjupar konflikten, vilket är precis vad som händer i det empiriska materialet.

Dessa onda cirklar är något parter och medlare bör vara medvetna om. Vidare är sådana mönster inte begränsade till konfliktsituationer. Burkes symboliska teori är inte begränsad till konflikter och detsamma gäller actio. Befästheten av positioner i konflikt är ur ett teoretiskt perspektiv bara ett specialfall av hur ohjälpsamma attityder kan stå i vägen för lyckad kommunikation. Deltagare riskerar att inte uppnå sina mål då de valt en kontraproduktiv retorisk strategi.

Sammanfattningsvis finns två tydliga attityder som påverkar kommunikationen i de analyserade avsnitten: nedlåtenhet och trots. Den nedlåtande attityden karakteriseras av inkongruenta aktiokvaliteter, medan den trotsiga attityden karakteriseras av mer kongruent bruk av aktiokvaliteter. Dessa två attityder tenderar framkalla varandra eller bli imiterade, så att nedlåtenhet besvaras av trots, som i sin tur sedan besvaras av antingen nedlåtenhet eller ännu mer trots. Därmed formas en struktur som befäster konflikten.

Som visas i föreliggande studie kan ickeverbalt gestaltade attityder, och interaktioner dem emellan, spela en stor roll i konfliktsituationer och i förlängningen även andra kommunikativa situationer. Det betyder att tidiga observationer av ickeverbalt kommunikation mellan parter kan ge parterna, eller medlaren, viktig information om hur en situation bör hanteras och därmed utgöra ett viktigt steg mot lyckad kommunikation – vare sig det gäller konfliktlösning eller annat. För forskare utgör kombinationen av teorier om attityd och actio en kraftfull modell för att analysera kommunikativa situationer.

Litteratur

- Anderson, Dana. "Questioning the Motives of Habituated Action: Burke and Bourdieu on Practice." *Philosophy and Rhetoric* 37 (2004): 255–274.
- Bourdieu, Pierre. *The Logic of Practice*, Övers. Richard Nice. Cambridge: Polity Press, 1992.
- Burke, Kenneth. *Language as Symbolic Action: Essays on Life, Literature, and Method*. Berkeley: University of California Press, 1966.
- Burke, Kenneth. *A Rhetoric of Motives*. Berkeley: University of California Press, 1969.
- Burke, Kenneth. *A Grammar of Motives*. Berkeley: University of California Press, 1969.
- Burke, Kenneth. *Attitudes toward History*. 3rd Ed. Berkeley: University of California Press, 1984.
- Burke, Kenneth. *The Philosophy of Literary Form: Studies in Symbolic Action*. Berkeley: University of California Press, 1973.
- Burke, Kenneth. "(Nonsymbolic) Motion / (Symbolic) Action," *Critical Inquiry* 4 (1978): 809–838.
- Bygrave, Stephen. *Kenneth Burke: Rhetoric and Ideology*. New York: Routledge, 1993.
- Cicero. *De Oratore I, II*, övers. E. W. Sutton. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.
- Cicero. *Brutus. Orator*, övers. G.I. Hendrickson & H. M. Hubbell. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.

- Dunbar, Norah E. & Burgoon, Judee K. "Perception of Power and Interactional Dominance in Interpersonal Relationships," *Journal of Social and Personal Relationships* 22 (2005): 207-233.
- Frank, Arthur W. "For a Sociology of the Body: an Analytical Review." I *The Body: Social Process and Cultural Theory*, red. Hepworth M. Featherstone and B.S. Turner. London: Sage, 1991.
- Gelang, Marie. *Actiokapitalet – retorikens ickeverbala kommunikation*. Åstorp: Retorikförlaget, 2008.
- Gelang, Marie. "Towards a Political Actio." I: *Multimodal Communication in Political Speech. Shaping Minds and Social Action*, red. Isabella Poggi, Francesca D'Errico, Laura Vincze & A. Vinciarelli. Berlin och Heidelberg: Springer, 2013.
- Gelang, Marie. "Actio Capital: The Non-verbal Resources of Rhetoric." I *Verbal and Visual Rhetoric in a Media World*, red. Hilde van Belle et al. Amsterdam: Leiden University Press, 2013.
- Hawhee, Debra. *Moving Bodies: Kenneth Burke at the Edges of Language*. Columbia: University of South Carolina Press, 2009.
- Howson, Alexandra. *Embodying Gender*. London: Sage, 2004.
- Ivie, Robert L. "Kenneth Burke's Attitude Toward Rhetoric." *Rhetorica Scandinavica* 74 (2016): 13-29.
- Johnstone, Keith. *Impro: Improvisation and the Theatre*. London: Methuen, 1981.
- Mahan-Hays, Sarah E. och Roger C. Aden. "Kenneth Burke's 'Attitude' at the Crossroads of Rhetorical and Cultural Studies: A Proposal and Case Study Illustration." *Western Journal of Communication* 67 (2003): 32-55.
- Mral, Brigitte. "'Attitude matters' – Attitydyttringar som retoriska medel." *Rhetorica Scandinavica* 56 (2011): 6-30.
- Petermann, Waldemar. "Attitudes as Equipment for Living." *KB Journal* 11 (2015).
- Poggi, Isabella & Francesca D'Errico. "Dominance Signals in Debates." *Human behavior Understanding*, red A. A. Salah, T. Gevers, N. Sebe and A. Vinciarelli. Berlin Heidelberg: Springer, 2010.
- Quintilian. *Institutio oratoria*, övers. H. E. Butler. Cambridge, MA: Harvard University press, 1953.

Illustrationer: ©Majsan Sundell